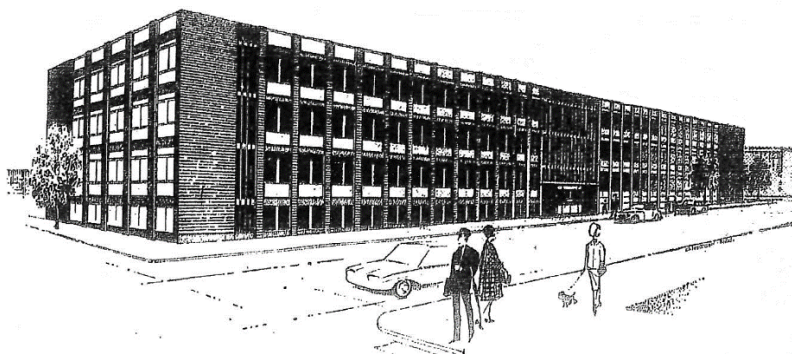

Förslag till Byggnadsminnesförklaring

4 representanter på modernistisk 1960-tals bebyggelse som länsstyrelsen behöver utreda

Föreningen Byggnadskultur Umeå (FBK) har sedan grundandet framhållit människors behov av att kulturhistoriska byggnader bevaras i våra föränderliga livsmiljöer. Ett ansvar som lagstiftning och myndigheter allt starkare slår fast. Kulturmiljölagen har länge syftat till att "tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer". Att så sker är nu formella kriterier för att uppfylla de nationella miljömålen, och de kulturpolitiska målen. Enda sättet att långsiktigt skydda kulturhistoriskt värdefulla byggnadsmiljöer är genom byggnadsminnesförklaring. Inget annat skydd kan säkerställa att dessa kulturmiljöer förblir tillgängliga inte bara i vår livstid utan till generationerna och seklerna som följer. Farhågorna att inte alla aspekter av vårt byggda kulturarv bevaras, utan att luckor kommer att finnas, håller redan på att besannas. I Umeå är t.ex. viktiga byggnadsstilar som 30-talets funkis och byggnadstyper som det nya varuhuset på 50-talet något som av allt att döma kommer att saknas. Högkvalitativa exempel har antingen rivits eller förvanskats oåterkalleligt. För att förhindra att delar av vårt materiella kulturarv uttraderas från platser av vårt land, så krävs det som allt fler efterlyser; en mer aktiv byggnadsminnesstrategi.

FBK har tagit ett beslut om att bidra till detta arbete genom att föreslå inte bara enskilda värdefulla objekt, utan kategorier av byggda miljöer som ännu inte skyddats i Västerbottens län. Denna första gång som frågan väcks om ett urval lämpliga representanter är det inte så mycket en lucka, som en total avsaknad av en hel arkitektur/stadsbyggnadstradition: modernismen. Den nyaste byggnad skyddad som byggnadsminne i Västerbotten är från 1959, och måste sett till vad som skulle följa betecknas som en rätt traditionell arkitektur. Att ingen nyare byggnadsmiljö förklarats som byggnadsminne är naturligt då det tar ett par årtionden innan det framgår vad som bäst behöver bevaras. Men nu har det gått ett halvt sekel och det går inte att vänta längre med att skydda 1960-tals bebyggelsen, där de mest bevarandevärda exemplaren snart riskerar att försvinna. Vad vi vill uppmärksamma i detta första förslag är ett av periodens mest frekventa inslag, kontorshuset. De fyra specifika byggnader som vi bedömt var för sig ha tillräckligt högt bevarandevärde för att utgöra byggnadsminnesklass, tas upp på följande sidor.

FBK är väl medveten om att det är byggnader som tagits fram av sju män och ingen kvinna. Det är olyckligt då det är vid denna tid som kvinnliga arkitekter började göra sitt genomslag. Och Umeås första kvinnliga arkitekt, den produktiva Hillevi Callander (1915-2005), ritade just de slags byggnader som här föreslås. Tyvärr har hennes verk, som t.ex. Umeås polishus från 1964 som illustrerar föregående sida, i stor utsträckning fördärvats av sentida ombyggnationer. Att lagstadgade varsamhetskrav och förvanskningförbud inte efterlevs är ett stort problem som FBK länge har uppmärksammat. Men har det skett är det för sent att göra något åt det. Urvalet är alltså av nödvändighet baserat även på att byggnaderna är åtminstone exteriört förhållandevis välbevarade, och att det oss veterligen inte finns befintliga planer för objekten som förändrar detta. Samtliga ligger i Umeå.

FBK har fått se andra föreslagna byggnadsminnen avvisas med förklaringen att det finns för många byggnadsminnen i Umeå/vid kusten jämfört med inlandskommunerna som utgör större delen av länet. Att fler värdefulla byggnadsmiljöer skyddas i Västerbottens inland är förstås mycket viktigt och något som vi till fullo stöder. Men att ökningen i ett geografiskt område går långsamt kan under inga omständigheter tillåtas försena eller förhindra byggnadsminnesförklaringar som krävs i ett annat. Miljömålsrådet där samtliga ansvariga myndigheter samverkar för att uppnå de beslutade målen förklarar att Västerbotten "har få skyddade byggnader jämfört med övriga län i riket", och att det av dagens befintliga bestånd av byggda miljöer behövs 30-70 fler byggnadsminnen för att alla typer ska representeras. Det krävs alltså en stor ökning av Västerbottens idag 78 byggnadsminnen. Ofrånkomligt också på platser som idag anses överrepresenterade.

Det går inte i Västerbotten att jämt fördela byggnadsminnena över länet så som kanske går i vissa län söderut. Att färre byggnadsminnen inrättats i inlandet, på något sätt skulle hindra inrättandet av nya i särskilt Umeå men även Skellefteå, torde alltså sakna grund. Men också vara kontraproduktivt sett till målsättningen att alla slags kulturmiljöer ska bevaras. Den mesta bebyggelsen som uppförts har gjorts det i Umeå området, och då är det för det första inte bara rimligt utan motiverat med en övervikt för detta område. Umeå kommun har idag 47% av länets befolkning, med Skellefteå kommun har kustområdet hela 70% av Västerbottens invånare. Denna befolkningsmässiga övervikt går så långt tillbaka som vi överhuvudtaget har bevarade byggda miljöer. Troligtvis är andelen av länets bebyggelse exponentiellt än större då all forskning tyder på att i de områden där det finns mer ekonomiska resurser, så skapas också mer och fler sorters byggda miljöer.

Byggnadstyper som just efterkrigstidens stora modernistiska kontorsbyggnader har bara uppförts i städerna. Kategorier som bara finns på dessa platser kan alltså inte avvisas som byggnadsminnen för att länets båda större städer vid tillfället skulle vara överrepresenterade vad gäller byggnadsminnen. Ifall länsstyrelsen menar att geografisk spridning är viktigare än att de mest motiverade objekten för länet som helhet bevaras som byggnadsminnen, så får länsstyrelsen visa vad det finns för grund för ett sådant ställningstagande. Om inte riksantikvarieämbetet fastslår att en sådan avvägning ska ske, så kommer FBK i enlighet med sitt syfte och det gemensamma ansvaret att värna vårt kulturarv till kommande generationer, att fortsätta föreslå byggnadsminnen i Umeå.

Förslagen avser att representera höjdpunkten av det modernistiska byggande som i Umeå tog sin början med Centrumhuset 1961, och varade till stadsbildsanalysens tankar om anpassning till omgivningen under 70-talets senare del. Att åtminstone ett exemplar behöver bevaras som byggnadsminne är uppenbart. Följande fyra är de som bedömts vara de främsta. Utredningarna kan vänta till lämpligt tillfälle om det meddelas anmälningsplikt för ändringar.

Björken 1. Östra Kyrkogatan 16/Västra Norrlandsgatan 31. Kjell Wretling 1965.

Ägare: Fastighetsbolaget Bäckström & Strömberg c o Diös Fastigheter AB

Kontorsbyggnad ritad av Kjell Wretling (1904-1998) från den välkända konstnärsfamiljen i Umeå. Wretling har även haft stor inverkan på stadens utformning genom sina år som stadsarkitekt 1935-51. Byggnaden uppfördes som huvudkontor för Umeås största byggfirma, Bäckström & Strömberg, med det uttalade syftet att vara påkostad och respektingivande. Bolaget hade i sig själv en avgörande betydelse för stadens ombyggnad under efterkrigstiden. Deras reklamslogan "Umeås stadsbild av idag har vi skapat", var under flera årtionden inte obefogad. Kontorsbyggnaden har en konsekvent lådformad gestaltning med platt tak i enlighet med de förhärskande 60-talsidealen, men avviker från standardbebyggelsen i vanligtvis mörkt tegel, genom ett mer exklusivt fasadmateriäl av skiffer och fönsterkarmar av kontrasterande gulbrun metall. Något som enligt byggnadsordningen för Öst på Stan från 2014; "ger byggnaden en elegans över det vanliga".

Färgaren 2. Bankgatan 6. Hjalmar Klemming och Erik Thelaus 1967.

Ägare: Sten Anton Berglund (Västra Tingsvägen 4 - 903 62 Umeå) ¾, m.fl.

Kontorsbyggnad med butiker i bottenplanet och indragen takvåning ritad av det framstående samarbetsteamet Hjalmar Klemming (1915-1994) och Erik Thelaus (1919-2005). Byggnaden sträcker sig över halva det långsmala kvarteret med tre fristående fasadsidor, utformade av fönsterband som går över hörnen, växlande med horisontella partier av brunglaserade keramikplattor. Den förekommande dateringen till 1968 är missvisande då byggnaden bör om inte ha uppförts, så ha ritats åtminstone ett år tidigare. Förutvarande byggnader förstördes i en brand redan före det, och samarbetet mellan arkitekterna ska enligt gängse uppfattningar ha upphört 1967. "Kopparhuset", som den upplysta skylten ännu anger kvällstid, är därför antagligen en av de sista byggnader som det framgångsrika paret ritade tillsammans. Byggnadsordningen för Väst på Stan från 2014 beskriver det som en; "gedigen byggnad med många kvaliteter och en god representant för 60-talets byggande."

Masen 9. Jägarvägen 18/Länsmansgatan 5. Erik Lindgren (I. Olsson och R. Hjelmstedt) 1968

Ägare: Lerstenen Lantbon & Masen AB

Kontorshus för vilket Erik Lindgren (1936-) tog fram ritningarna 1964, vilka sedan genomgick mindre ändringar av kollegorna på VAB i Umeå, (Olsson och Hjelmstedt), innan byggnaden uppfördes 1968. Helt fristående avlång byggnadskropp med robust betongsockel, kraftigt utskjutande uppåt vinklad kopparklädd takfot, och en mycket säregen symmetriskt förskjutet fasad i grönt med fönsterbågar i teak. Så konstnärligt egen att den egentligen är en värdefull byggnad inte bara som representant för 1960-talet. Byggnadsordningen för Teg från 2006 betecknar den som "arkitektoniskt intressant". Detta torde inte vara ett fullt tillfredställande omdöme av dess tämligen enastående kvaliteter i sin arkitektoniska gestaltning. Arkitekturguidens benämning av den som "ett av stadens mest sevärda kontorshus" framstår som en mer passande karakterisering.

Rind 5. Nygatan 23-25. Uno Nygren 1970.

Ägare: Diös Norrland AB c o Diös Fastigheter AB

Kontorshus för arbetsförmedlingen som med ett mellanliggande inskjutet entréparti byggdes ihop med deras befintliga kontorsbyggnad längs Vasagatan. Denna väl genomförda tillbyggnad har ritats av den Tegsfödde och Umeåbaserade arkitekten Uno Nygren (1925-2009). Som med stor produktion och myndighetsuppdrag haft inverkan över hela Västerbotten. De vinkelställda byggnadskropparna har skiftande fasadutformning, varav den med långsidan mot Nygatan har en märkbar närvaro trots anspråkslöst läge, med ett horisontellt uttryck av lejongult glaserat tegel och mörkbruna fönsterband av metall. Mellandelen anknyter istället till den fria kortsidan med en vertikal accentuering av samma bruna metallregelverk. Frågan om byggnadsminnesförklaring väcks för denna byggnadskropp längs Nygatan med samtida mellanparti. (Ifall även byggnadsetappen längs Vasagatan medtas i bedömningen så har vi inga synpunkter.) I byggnadsordningen för Centrumfyrkanten betecknas detta som ett "tidstypiskt hus med arkitektoniska och materialmässiga kvaliteter."

